

УДК 7.01:620.22

KOMPOZITSION MATERIALLAR VA TASVIRIY SAN’AT UYG‘UNLIGI: NAZARIY VA AMALIY ASOSLAR

R.T. Axmedov

Toshkent to‘qimachilik va yengil sanoati instituti

KIRISH

Bugungi globallashuv va texnologik taraqqiyot sharoitida san’at va fan o‘rtasidagi integratsiya tobora kuchayib bormoqda. Ayniqsa, kompozitsion materiallarning rivoji tasviriy san’at va dizayn sohalarida yangi ijodiy imkoniyatlarni yuzaga chiqarmoqda. An’anaviy bo‘yoq, mato, yog‘och va tosh bilan bir qatorda, zamonaviy kompozitsion materiallar san’atkorning badiiy tafakkurini kengaytirib, yangi shakl va mazmun uyg‘unligini yaratishga xizmat qilmoqda. Shu bois, kompozitsion materiallar va tasviriy san’at o‘rtasidagi bog‘liqlikni ilmiy asosda o‘rganish dolzarb hisoblanadi.

Tadqiqot obyektlari va usullari. Mazkur tadqiqotning obyekti sifatida kompozitsion materiallarning zamonaviy tasviriy san’atdagi o‘rni, ularning badiiy kompozitsiya jarayonida qo‘llanish xususiyatlari hamda estetik ifoda vositasi sifatidagi ahamiyati tanlandi. Tadqiqot doirasida an’anaviy va innovatsion kompozitsion materiallar asosida yaratilgan tasviriy san’at asarlari, shuningdek, zamonaviy rassom va dizaynerlarning ijodiy ishlari tahlil qilindi. Tadqiqotning predmeti esa kompozitsion materiallarning strukturaviy, fakturaviy va vizual xususiyatlarining tasviriy san’at kompozitsiyasiga ta’siri, ularning badiiy obraz yaratishdagi roli hamda nazariy va amaliy jihatlarini hisoblanadi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy-tadqiqot usullaridan foydalanildi: Tahlil va sintez usuli — kompozitsion materiallarning tasviriy san’atdagi qo‘llanish holatlarini alohida tahlil qilish va umumiy xulosalar chiqarish uchun; Taqqoslash usuli — an’anaviy materiallar bilan zamonaviy kompozitsion materiallarning badiiy imkoniyatlarini solishtirish maqsadida; Tarixiy-uslubiy yondashuv — tasviriy san’atda materiallar evolyutsiyasi va ularning kompozitsion yechimlarga ta’sirini o‘rganishda; Formal-kompozitsion tahlil — san’at asarlarida shakl, rang, faktura va ritmning material bilan uyg‘unligini aniqlashda; Empirik kuzatuv va umumlashtirish usullari — zamonaviy ijodiy tajribalar va amaliy ishlanmalar asosida xulosalar chiqarish uchun. Mazkur usullar majmuasi kompozitsion materiallar va tasviriy san’at o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni ilmiy asosda yoritish, ularning nazariy va amaliy jihatlarini tizimli tahlil qilish imkonini berdi [2]. Kompozitsion materiallar — bu ikki yoki undan ortiq tarkibiy komponentlardan tashkil topgan, natijada alohida komponentlarga nisbatan yuqori mexanik, fizik yoki estetik xususiyatlarga ega bo‘lgan materiallardir. Ilmiy adabiyotlarda kompozitsion materiallar odatda matritsa va mustahkamlovchi element (tolalar, zarralar yoki qatlamlar)dan iborat tizim sifatida ta’riflanadi. Fan va texnika sohasida bunday materiallar mustahkamlik, yengillik va chidamlilik kabi xususiyatlari bilan qadrlansa, tasviriy san’atda ularning faktura, rang, plastika va vizual ta’sir imkoniyatlari muhim ahamiyat kasb etadi. Aynan mana shu jihatlar kompozitsion materiallarni badiiy ifoda vositasi sifatida dolzarb qiladi. Tasviriy san’at

nazariyasida kompozitsiya asarning mazmuni va shaklini yagona tizimga keltiruvchi asosiy tamoyil sifatida talqin etiladi. Material esa ushbu kompozitsion g‘oyaning moddiy asosidir. Kompozitsion materiallar san’at asarining umumiy tuzilishi, ritmi, muvozanati va dinamikasini belgilashda muhim rol o‘ynaydi. Turli fakturalarga ega materiallarning uyg‘unligi tasviriy asarda kontrast yoki ritmik takrorlanish hosil qiladi. Bu esa tomoshabinning estetik idrokiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shunday qilib, material tanlovi va kompozitsion yechim o‘zaro chambarchas bog‘liq bo‘lib, badiiy obrazning to‘laqonli ifodalanishini ta’minlaydi[3].

Natijalar va ularning muhokamasi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, kompozitsion materiallardan foydalanish zamonaviy tasviriy san’atda badiiy ifoda imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytiradi. Tahlil qilingan asarlarda materialning strukturaviy va fakturaviy xususiyatlari nafaqat texnik yechim sifatida, balki mustaqil badiiy vosita sifatida namoyon bo‘lishi aniqlandi. Bu holat tasviriy san’atda materialning passiv asos emas, balki kompozitsion g‘oyani shakllantiruvchi faol unsurga aylanganini tasdiqlaydi. O‘rganilgan namunalar asosida kompozitsion materiallarning qo‘llanishi kompozitsiya muvozanati, ritm va dinamika yaratishda muhim rol o‘ynashi aniqlandi. Xususan, turli qatlamli va aralash fakturalarga ega materiallar vizual kontrast hosil qilib, asarning emotsional ta’sirchanligini oshiradi. Natijada tomoshabin idrokida badiiy obraz yanada chuqur va ko‘p qatlamli ma’noga ega bo‘ladi[4-5]. Tadqiqot davomida an’anaviy materiallar bilan solishtirganda zamonaviy kompozitsion materiallar shakl erkinligi va texnologik moslashuvchanlik nuqtai nazaridan ustunlik qilishi aniqlandi. Biroq, muhokama jarayonida ushbu ustunliklar bilan bir qatorda ayrim muammolar ham qayd etildi. Jumladan, materialning texnik murakkabligi, uzoq muddatli saqlanish masalalari va estetik me’yorlarga moslashuvi rassomdan yuqori darajadagi bilim va tajribani talab qiladi.

Natijalar shuni ko‘rsatdiki, kompozitsion materiallarning samarali qo‘llanishi san’atkorning nazariy tayyorgarligi va amaliy mahoratiga bevosita bog‘liq. Ilmiy yondashuvsiz va kompozitsion qonuniyatlar hisobga olinmasdan ishlatilgan materiallar badiiy qiymatni pasaytirishi mumkin. Aksincha, materialning fizik xususiyatlari chuqur o‘rganilib, u badiiy g‘oya bilan uyg‘unlashtirilgan hollarda yuqori estetik natijalarga erishiladi. Muhokamalar jarayonida kompozitsion materiallardan foydalanish tasviriy san’at ta’limida innovatsion metod sifatida katta didaktik ahamiyatga ega ekani aniqlandi. [6]. Talabalarning bunday materiallar bilan ishlashi ularning ijodiy tafakkurini rivojlantiradi, tajribaviy izlanishlarga undaydi va fanlararo bilimlarni egallashiga xizmat qiladi. Bu esa zamonaviy san’at ta’limining sifatini oshirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Tadqiqot natijalari kompozitsion materiallar va tasviriy san’at o‘rtasidagi uyg‘unlik nazariy jihatdan asoslangan va amaliy jihatdan samarali ekanini ko‘rsatdi. Ushbu uyg‘unlik zamonaviy badiiy jarayonlarning muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida kelgusidagi ilmiy izlanishlar va amaliy tajribalar uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ashby, M. Materials and Design. Elsevier, 2011.
2. Read, H. The Meaning of Art. Faber & Faber, 1959.
3. G‘afurov, B. Tasviriy san‘at nazariyasi. Toshkent, 2018.
4. Zamonaviy dizayn va materialshunoslikka oid ilmiy maqolalar to‘plami.
5. G‘afurov B. Tasviriy san‘at nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
6. Xudoyberganov A. Zamonaviy dizayn va kompozitsion yechimlar. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020.
7. Jo‘rayev S. San‘at va material: nazariya va tajriba. – Toshkent: Akademnashr, 2021.

